

Via historiae

ŠTUDENTSKÝ ČASOPIS KATEDRY HISTORICKÝCH VIED A STREDOEURÓPSKÝCH ŠTÚDIÍ
UNIVERZITA SV. CYRILA A METODA V TRNAVE

Z regionálnych dejín Uhorska

POVEŠTAMI OPRADENÝ HRAD KORLÁTKA | POSTAVENIE ŽIEN NA PRELOME
STREDOVEKU A NOVOVEKU V KONTEXTE ŽILINSKEJ MESTSKEJ KNIHY |
KAŽDODENNÝ ŽIVOT V NOVÝCH ZÁMKOCH POČAS TURECKÉHO JARMA 1663 - 1685 |
SÚČINNOSŤ TRNAVSKÝCH CECHOV NA PROTIPOŽIARNEJ OCHRANE | EPIDÉMIA
CHOLERY V ROKU 1831 V UHORSKU Z POHLADU GRÉCKOKATOLÍCKYCH MATRIK
HUMENSKÉHO DEKANÁTU | HISTORIA MAGISTRA VITAE

Milí čitatelia,

ústrednou témou nového čísla časopisu *Via Historiae* sú regionálne dejiny, ktoré sú každému človeku najbližšie. Určite každý z Vás navštívil nejakú kultúrno-historickú pamiatku v okolí Vášho rodiska či bydliska a zaujímal sa o historické aspekty daného objektu, ktorý je úzko spätý s nejakou dejinnou udalosťou, osobnosťou, legendou či príbehom. Regionálne dejiny Uhorska sa však aj napriek tomu dostávajú na okraj záujmu spoločnosti a množstvo ľudí má lepšie znalosti o dejoch prebiehajúcich v krajinách západnej či východnej Európy. Práve nasledujúce riadky majú prispieť k zlepšeniu povedomia o jednotlivých regiónoch severovýchodného Uhorska, čiže súčasného Slovenska.

Rôznorodosť autorov, ich záujem, špecifický jazyk, prináša množstvo zaujímavých tém, ktorých cieľom je obohatiť čitateľa a taktiež ho prinútiť k prepájaniu regionálnych dejín s tými uhorskými či európskymi. Ako príklad nám môže poslúžiť hrad Korlátka, kde sa liečil Žigmund Luxemburský, čím malý regionálny hrad nadobudol oveľa väčší rozmer. Zaujímavou epizódou je určite aj osmanská okupácia Nových Zámkov a pohľad do útrobov mesta. Nesmieme zabudnúť ani na cechy majúce významné postavenie v stredovekej a následne aj v novovekej spoločnosti, pričom museli taktiež prispievať k ochrane mesta pred prípadnými katastrofami, ako bol napríklad trnavský požiar z roku 1666. Pozrieme sa aj na postavenie žien v spoločnosti na základe historického prameňa v podobe Žilinskej mestskej knihy, a aj ďalšia téma, týkajúca sa cholery v Humenskom dekanáte, poukáže na zložité obdobie obyčajných ľudí a šľachticov na východnom Slovensku v roku 1831. Úvaha, z ktorej mám ja osobne veľkú radosť, rozoberá súčasné postavenie humanitných predmetov na školách, čiže aj dejpisu.

Na záver mi dovoľte, vážení študenti a učitelia, zapriať Vám do nového akademického roka 2016/2017 veľa pracovných, ale aj osobných úspechov. Taktiež Vám želim, aby ste úspešne zvládli každú jednu výzvu stojacu pred Vami. A všetkým Vám, učiteľom, študentom, priaznivcom a podporovateľom, prajem podnetné a príjemné čítanie.

Matúš Burda

Redakčná rada

Šéfredaktor

Matúš Burda

Grafika

Bc. Jozef Voříšek

Matúš Burda

Jazyková korektúra

Gabriela Trulíková

Redaktori

Bc. Kristína Bilová

Matúš Burda

Nikola Hrebeňáková

Mgr. Romana Luchavová

Bc. Tomáš Rükschloss

Gabriela Trulíková

 via.historiaucm@gmail.com

 <https://www.facebook.com/Viahistoriae/>

 <http://ff.ucm.sk/sk/casopis-via-historiae/>

 <http://khist.ff.ucm.sk>

Chceš byť aj ty súčasťou mladého kolektívu, ktorý sa podieľa na publikovaní študentského historického časopisu? Ak máš nejaké nápady, postrehy, tipy či chceš publikovať v časopise, tak neváhaj a kontaktuj nás.

2 Úvod

4 Povestami opradený hrad

Korlátka

(Bc. Kristína Bilová)

7 Postavenie žien na prelome stredoveku a novoveku v kontexte Žilinskej mestskej knihy

(Gabriela Trulíková)

11 Každodenný život v Nových Zámkoch počas tureckého jarma 1663-1685

(Bc. Tomáš Rückschloss)

15 Súčinnosť trnavských cechov na protipožiarnej ochrane

(Mgr. Romana Luchavová)

19 Epidémia cholery v roku 1831 v Uhorsku z pohľadu gréckokatolíckych matrík Humenského dekanátu

(Matúš Burda)

25 Historia Magistra Vitae

(Nikola Hrebeňáková)

27 Dávame do pozornosti a kvízy

(Redakcia)

Povest'ami opradený hrad Korlátka

autor **Bc. Kristína Bílová**

Gotický hrad Korlátka sa nachádza na severozápade Malých Karpát pri obci Cerová-Lieskové (Podhradie) v miestnej časti Rozbehy v senickom okrese približne 34 kilometrov od krajského mesta Trnava. Najstaršia písomná zmienka o hrade pochádza z 23. marca 1324, kde sa spomína pod názvom *Korlathkeu* a týmto patrí k jedným z najstarších písomne doložených hradov na Slovensku. Leží vo výške 455 metrov v zalesnenom teréne na skalnej vyvýšenine nad obcou. Od toho sa odvodzuje

Stibor zo Stiboríc

aj jeho meno (maď. *korlát* – bariéra, zábradlie, *kő* – kameň). Hrad bol vybudovaný ako strážny bod na západnej hranici Uhorska s výhľadom na Záhorie, resp. Borskú nížinu

a široké okolie. Presnejšie strážil starú Českú cestu vedúcu z Prahy do Budína, ktorá slúžila

na obchodnú výmenu, ale aj na vojenské ťaženia. Na začiatku 14. storočia bol majetkom Matúša Čáka Trenčianskeho, po bitke pri Rozhanovciach sa dostal do vlastníctva Karola Róberta z Anjou. Neskôr ho za verejné služby dostal Stibor zo Stiboríc a neskôr jeho syn Stibor II. Ten však nemal mužského potomka, a tak sa hrad stal kráľovským majetkom.

Žigmund Luxemburský

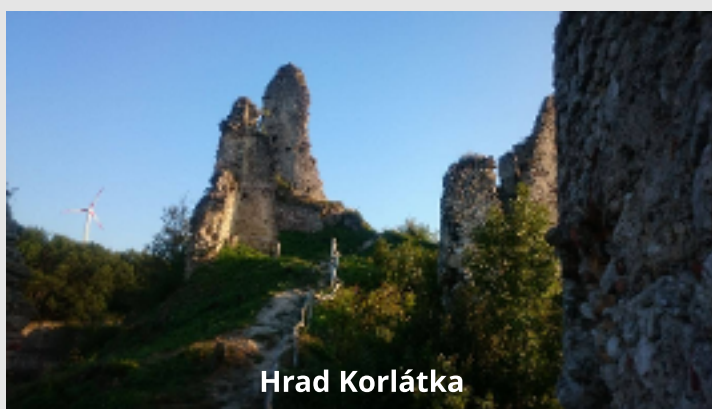
Niekoľkokrát hrad navštívil aj Žigmund Luxemburský. Údajne sa tu aj liečil, keď sa ho pokúsil otráviť vo vojenskom tábore pri Znojme jeho brat Václav IV, ktorý mu do vína po vzájomnom konflikte nechal naliať jed. V auguste roku 1404 ho priviezli na hrad v zlom zdravotnom stave s tráviacimi ťažkosťami a veľkými bolesťami brucha. Podľa Eberharda Windecka, Žigmun-

dovho životopisca, rakúske knieža Viliam poslal promptne na hrad lekára zo Švábska, aby sa pokúsil vyliečiť kráľa. Liečba bola veľmi netradičná. Kráľa zavesili dole hlavou, aby z neho všetok jed vytiekol. Hoci diagnóza mohla byť rôzna a kráľ sa mohol nakaziť napríklad brušným týfom či červienkou, po tejto liečebnej metóde zázračne vyzdravel. Po Žigmundovi hrad vlastnili istú dobu župani, ktorí si tam dosadzovali svojich kastelánov. Neskôr sa stala opäť kráľovským majetkom - tentokrát Albrechta Habsburgského, ten ju však daroval sedmohradskému vojvodovi Mikulášovi Ujlakymu. Hrad bol centrálnym bodom panstva s rovnomenným názvom Korlát, do ktorého patrili okolité dediny Jablonica, Novesko, Prievaly, Trstín. Po smrti kráľa Albrechta sa hradu zmocnili Česi na čele s lúpežným rytierom a husitom Jánom Mesenpekcom z Helfštýna. V roku 1444 hrad obsadil Ján z Moravan a Korlátsky hrad využil ako

základňu pre lúpežné nájazdy do okolia a zemepanských miest. O rok neskôr hrad patrilo mačianskemu podbáňovi a belehradskému kapitánovi Osvaldovi staršiemu z Bučian a od toho roku k panstvu patrila aj vzdialená obec Trakovice. Panstvo s hradom kúpil

Hrad Korlátka

za 4 000 zlatých. Hrad slúžil ďalších 27 rokov ako rodinná rezidencia Osvalda a jeho manželky a detí. Po smrti posledného mužského potomka z rodu Osvalda z Bučian hrad bol len príležitostne obývaný a slúžil ako skladisko. Neskôr sa aj s pozemkami neustále delil medzi potomkov rodu Nyary, Pongrácovcov, Apponyovcov, Dersffyovcov či Záblythyovcov. Istý čas mal majetkový podiel na hrade aj šľachtický rod Windischgrätzovcov. Hrad začal chátrať už v 17. storočí, keď sa šľachta všeobecne začala sťahovať do kaštieľov. Panstvo, ktoré bývalo na hrade, sa odsťahovalo do renesančno-barokového kaštieľa v blízkej Jablonici, či do kaštieľov v Lieskovom a Trstíne. Samotný hrad postupom niekoľkých desiatok rokov spustol, istý čas slúžil ako provizórna väznica, a neskôr sa začal rozpadáť, až sa stal ruinou.

Idealizovaná podoba hradu na výstave v Podolí

Presná podoba hradu je doteraz neznáma, avšak v súčasnosti sa aspoň o čiastočnú rekonštrukciu a zveľadovanie areálu hradu s okolím stará obec Cerová; 83. skautský

oddiel v rámci projektu Odklínanie hradov a dobrovoľníci z okolia. Istú dobu ešte potrvá, kým bude umožnený rozsiahly výskum na mieste ruín hradu. Podľa povesti o hrade Koriátka sa však pod hradom nachádza podzemná chodba, ktorá sa končí zasypanou šachtou, v ktorej je ukrytý obrovský poklad. Ten sa však objaví iba v deň svätého Jána alebo na pravé poludnie Bielej soboty.

Pohľad na hrad Koriátka

Hrad Koriátka na historickej mape

Zdroje :

1. Kronika obce Cerová-Lieskové od roku 1945 , OÚ Cerová-Lieskové

Fotografie :

Archív Bc. Kristíny Bílovej

Postavenie žien na prelome stredoveku a novoveku v kontexte Žilinskej mestskej knihy

autor **Gabriela Trulíková**

Žilinská mestská kniha, najstarší právny kódex slovenskej proveniencie, vyhotovený v sedemdesiatych rokoch 14. storočia, je vzácnou pamiatkou nielen po jazykovej stránke, ale aj z hľadiska kultúrnohistorického, ktorý nám umožňuje prostredníctvom jednotlivých zápisov, týkajúcich sa predovšetkým rôznych majetkovoprávných záležitostí, ako napr. dedičských konaní, majetkových sporov či závetov; priblížiť spoločenský život mesta Žiliny a jeho obyvateľov.

Túto najstaršiu právnu pamiatku, písanú národným jazykom, tvoria dve časti – preklad magdeburského práva – súbor právnych no-

riem, pôvodne v nemeckom jazyku, ktoré Žilina prebrala od mesta Krupiny (Carpona), a ktorého preklad do slovakizovanej češtiny zostavil Václav z Kromeříža v sedemdesiatych

rokoch 15. storočia. Druhú časť predstavujú právne zápisy mešťanov pred mestskou radou medzi rokmi 1380 – 1561, písané najskôr v latinskom a nemeckom jazyku, a od roku 1451 datované v národnom jazyku, čo súviselo so silnejúcim slovenským povedomím; pričom jednotlivé záznamy zaujímavo reflektujú život slovenského etnika vo sférach rodinných, spoločenských či majetkových vzťahov. Nemalé zastúpenie v rámci Žilinskej mestskej (právnej) knihy predstavujú nariadenia a ustanovenia, či zápisy týkajúce sa postavenia

Žilinská mestská kniha

žien v rodine a spoločnosti, ich práv a povinností, v tejto súvislosti predovšetkým trestného a dedičského charakteru.

Doklady o postavení žien v stredoveku alebo aj oveľa skôr je možné nájsť len veľmi zriedkavo. Vždy to bol muž, ktorý bol v popredí a rozhodoval o všetkom, pričom žena zostávala väčšinou niekde v úzadí. Samozrejme, dôležitú úlohu zohrávala aj skutočnosť, z akej sociálnej vrstvy žena pochádzala. Len výnimočne je

Stredoveká žena starajúca sa o domácnosť

možné stretnúť sa s dokladmi o postavení žien, ktoré patrili do vrstvy poddaných. Právne zápisy Žilinskej mestskej knihy nám však umožňujú rekonštruovať postavenie žilinských žien na prelome vrcholného stredoveku a raneho novoveku, keďže v značnej miere išlo o „meštianky“, teda ženy s vyšším spoločensko-právnym statusom. S vyjadrením, že žena je v istom zmysle menejcennejšia ako muž, majúce korene už v starovekých názoroch, sa stretávame aj v rámci žilinského mestského práva. O emancipácii v dnešnom slova zmysle mohli vtedajšie ženy takpovediac len snívať a „sloboda“ ženy ako jednotlivca bola vo viacerých smeroch takmer úplne irelevantným pojmom, nehovoriac o ich uplatnení sa na politickej scéne. Podľa žilinského práva, okrem prípadu vlastného znásilnenia či dlžôb, ktoré ženy postihli, nemali

možnosť ani osobne svedčiť pred súdom, ako sa uvádza v §76 – *Kterak gest to zawedeno, ze zenske swiedomie przed p[ra]wem a sliab zensky nemuoze byti, nemuoze zadna zena przed p[ra]wem swiedssiti a_neb tlmaczem byti.* Na druhej strane však nemožno tvrdiť, že ženy vôbec nemohli svedčiť, ako sa spomína v citovanom paragrafe. Toto právo však mohli uplatniť len prostredníctvom tzv. *rečníka*, ktorého funkciou bolo obhajovať a právne zastupovať ženy nevydaté, vydaté i vdovy, ale aj osoby staršie ako šesťdesiat rokov. Po vstupe do manželstva zastával túto funkciu manžel, ktorého spoločensko-právny status žena prijímala a ktorý jej, podľa §74 mal zabezpečovať právnu ochranu, starať sa o ňu a chrániť ju – *Kdyz geden muz zenu puogme, tedy gi sobie poygme w/obranu, a k/to[m]v wsseczko gegi zbozie k p[ra]wewy wymluwie* – kde si ale na druhej strane opäť môžeme všimnúť znak podriadenosti ženy mužovi, a to skutočnosť, že mohol voľne disponovať jej nehnuteľným majetkom, dokonca ho aj sľúbiť druhému

Pracujúce ženy

človeku ako záloh či náhradu škody; a hoci po uzavretí manželstva mohol byť majetok manželov spoločný, iba manžel mohol s ním svojvoľne zaobchádzať; manželka túto možnosť nemala – *...tak y zena nemuoz bez*

bez slibu sweho muze swe zbozi rozdati ani prodati,....proto_ze on s/ni w/tom zbozi sedi (§354). Na druhej strane sa však v §63 *O zenskey zbrogi* presne uvádza, ktoré predmety v domácnosti zo spoločného majetku patrili žene. Išlo predovšetkým o šatstvo, šperky, veci každodennej potreby, knihy, kuchynský riad, domácu bielizeň či nábytok. Celkom slobodne mohli so svojím majetkom nakladať vdovy a slobodné ženy, a to aj bez súhlasu ich rečníka. Ako to potvrdzujú viaceré výskumy a analýzy žilinského magdeburského práva, jeho preklad je na viacerých miestach zdeformovaný germanizmami či neidentifikovateľnými výrazmi, čo bolo spôsobené nepochopením nemeckého originálu práva, resp. jazykovou bariérou prekladateľa. Tak malo byť napríklad podľa §7 dovolené vykonať násilie na cudzích a chudobných ženách - *Na czyzych zenach a chudych muoz nektery czlowiek vczyniti nasyle, stratie swuoy zywt, gestli vczyni bez gegie wuole*; pričom nemecký originál podobnú činnosť zakazuje. Muž, ktorý bol obvinený zo znásilnenia, bol povinný dokázať svoju nevinu prísahou spolu s dvanástimi svedkami, pričom dedine, z ktorej pochádzal, mohlo hroziť zrovnanie so zemou. Za znak znásilnenia bolo možné na základe §365 považovať strapaté vlasy, roztrhané šaty či rôzne zranenia - *...ze ta panna z gegi hlawu skudlenymi wlasly a strhanymi ssaty a wkrwawena przykde s wolanim...*

Ak bola žena obvinená z čarodejníctva, podľa §204 mohla byť „upálená na lieskach“; v origináli sa však spomína „upálenie na rošte“. Je zaujímavé, že uvedený paragraf nespomína v súvislosti s touto činnosťou výslovne len ženu, ale aj muža - *Kteryz krzestiansky czlowiek muz nebo zena czary by sie obchodila anebo gedy a w/tom zpopaden bude, toho magi na leskach spaliti*. V prípade spáchania trestného činu a následného fyzického trestu pre ženu, ktorá bola tehotná, sa v §323 *O tichotnych zenach, kteryz ziwe dieti nesu - negma na zadne zenie poprawa byti wysse nez kuoze*

Stredoveká Žilina

a wlasly - uvádza, že žena mala byť okrem ostrihania vlasov alebo označenia na koži chránená pred akýmkoľvek fyzickým trestom. V súvislosti s fyzickými trestami je v Žilinskej mestskej knihe zaznamenaný právny zápis z roku 1501, týkajúci sa prečinu krádeže istej Marty Švecovej, manželky Gregora Šveca, ktorá mala menovanému Štefanovi Dluhošovi ukradnúť 24 zlatých. Za tento skutok bola odsúdená na väzenie, a na verejnú potupu ju vodili po všetkých rušných uliciach mesta na reťazi - išlo o tzv. „nútenú prechádzku“ - trest určený na verejnú potupu a zahanbenie. Do

tejto kategórie trestov patrilo aj napríklad postavenie na pranier, posadenie do potupnej kliečky, ostrihanie vlasov a brady, posadenie do klady alebo chodenie s kladou. Manžel obvinenej musel následne zaplatiť poškodenému polovicu ukradnutej sumy. Ako sa v zápise ďalej uvádza - „... Potom stalo sie g[es]t po VII letech nebo IX, ze w Bytczy mieli gsu gedno[h]o lotra na smrt westi a ten sie przed nimi zeznal, ze by Stefano[w]y w Zylinie penize byl niekdy pobral ...“ Podľa interpretovaného zápisu to celkom náhodou mal počuť aj manžel páchatelky a požadoval

o tom potvrdenie pred mestskou radou. Z rozhodnutia mestskej rady boli peniaze vrátené Gregorovi Ševcovi a jeho manželke, pričom spomínaný incident nemal nijakým spôsobom ovplyvniť „dobré meno“ ich rodiny. Z uvedeného prípadu možno jasne dedukovať, aká dôležitosť sa pripisovala „dobrej cti a povesti“ rodín. Žena v systéme žilinského mestského práva bola nepochybne neprehliadnuteľným prvkom. Aj keď sa môže zdať, že stála vždy niekde ďaleko v úzadí, poslušne plniac úlohu vzornej manželky či matky, ktorej, často jedinou, úlohou v rodine či spoločnosti bolo privádzať na svet deti a starať sa o domácnosť; na základe niekoľkých interpretovaných právnych noriem či zápisov našej najstaršej zachovanej právnej pamiatky možno konštatovať, že to nebola celkom pravda, a že

ju spomínané mestské právo so všetkými svojimi špecifikami posúvalo v spoločnosti v značnej miere do popredia.

Povinnosťou ženy bolo pracovať aj mimo domu

Zdroje :

1. BADA, Michal: *Život v Žiline v zrkadle jej mestskej knihy*. Bratislava : Veda, 2011, 138 s. ISBN 978-80-224-1182-0.
2. KUCHAR, Rudolf: Najvýznamnejšia jazyková pamiatka Slovákov. In: *Žilina v slovenských dejinách*. Žilina : Knižné centrum pre mesto Žilina, 2002, s. 44-50. ISBN 80-8064-158-7.
3. MARSINA, Richard: Vznik a počiatky mesta Žilina. In: *Žilina v minulosti a dnes*. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1963, s. 17-53.
4. CHALOUPECKÝ, Václav (ed.): *Knihá Žilinská*. Bratislava : Učená spoločnosť Šafaříkova, 1934, 239 s.
5. KUCHAR, Rudolf (ed.): *Žilinská právna kniha. Magdeburské Právo*. Bratislava : Veda, 1993, 133 s. ISBN 80-224-0329-6.
6. KUCHAR, Rudolf (ed.): *Žilinská právna kniha. Zápisy právnych úkonov žilinských mešťanov*. Bratislava : Veda, 2001, 103 s. ISBN 80-8064-129-3.

Každodenný život v Nových Zámkoch počas tureckého jarma 1663-1685

autor **■ Bc. Tomáš Rückschloss**

Mesto Nové Zámky má veľmi bohatú históriu. Azda najznámejším historickým obdobím mesta je nepochybne turecká okupácia novozámockej pevnosti v rokoch 1663 – 1685. Zároveň išlo o stret dvoch odlišných svetov, a to kresťanského a moslimského. V tom čase išlo o najväčšiu vojenskú výpravu Turkov na naše územie počas ich takmer stopäťdesiatročného susedstva. Tieto udalosti, no predovšetkým obliehanie a oslobodenie pevnosti, ktorá bola jednou z najmodernejších svojej doby, si súčasní obyvatelia mesta pripomínajú novozámockými hradnými dňami, ktoré sa uskutočňujú každé 2 roky. Aké však boli životné pomery v pevnosti počas 22-ročného tureckého jarma? 26. septembra 1663 Turci víťazne vstúpili do dobytej pevnosti. Pre Turkov malo dobytie tejto pevnosti obrovský

význam. 22 rokov bola pevnosť súčasťou novozámockého ejáletu, ktorý bol šiestym v Uhorsku a prvým na území Slovenska. Novozámocký ejálet bol nielen administratívnym strediskom, ale aj miestom vyberania daní. Samozrejme, význam mal aj obchod a rôzne trhy. Pre hlbšie pochopenie týchto súvislostí sa v stručnosti pozrieme na systém osmanskej správy. Základnou jednotkou osmanskej správy bol sandžak. Výbojmi Osmanskej ríše sa územie rozšírilo, čo zapríčinilo vznik veľkých

Osmanskí jazdci

1685, kedy bola pevnosť oslobodená z tureckého jarma. Skladá sa z 37 zákonov a bližšie nám určuje tureckú správu na tomto území. Uvedme aspoň jeden príklad z tohto zákonníka. Zákon číslo 2 hovorí o naturálnej dani: „z pšenice, jačmeňa, ovsa, šošovice, hrachu, ľanu a konope, nech sa vezme na každých desať jedno ako desiatok, nech to raju (poddaný) dovezie do mesta Nových Zámkov do sýpky svojho sipáhiho (jazdec, rytier). Nech neutláča a neobťažuje úbohú raju požadovaním dopravy (desiatku) do miesta, ktoré je ďalej ako najbližší trh. Zákonník okrem trestného poriadku určoval napríklad aj daň za nevestu. Tá závisela od majetku a vierovyznaní danej nevesty. Výška sumy závisela aj od toho, či je žena slobodná alebo vdova. Výška dane sa pohybovala od 10 do 60 akče (drobný turecký peniaz, 180 akče bol jeden uhorský zlatý) a platili ju rodičia alebo ženích danej nevesty. Súčasťou tejto dane bola daň za sudy s vínom, ktoré sa na svadobnej hostine vypilo v nemale množstve. Spomeňme ešte osmanské obyvateľstvo, ktoré bolo v pevnosti. Išlo prevažne o vojakov. O ich životných pomeroch

provincií, zvaných ejálety alebo aj vijálety. Najmenšou jednotkou tureckej správy boli Nahije. Nahiju spravoval dôstojník lénneho vojska, tzv. čeribaši. Daňový systém Turkov tvorili príjmy, predovšetkým z pôdy, remeselnej výroby a zahraničného obchodu. V Novozámockom ejálete to boli príjmy z pôdy podrobeného obyvateľstva. Základnou štátnou daňou bola džizje, nazývaná aj charádž. Bola to „daň z hlavy“, vyberaná od nemoslimského obyvateľstva, ktorá sa v Uhorsku vyrubovala podľa domov. Tu treba spomenúť aj najvýznamnejší prameň osmanskej správy v Nových Zámkoch, a to zákonník platiaci v novozámockom ejálete, tzv. Kánúnnáme. Vznikol 24. 9. 1663 a bol platný do roku

nám veľa napovedá výška ich žoldu, ktorý sa pohyboval v priemere 5080 akče. Platové podmienky vojakov však boli rozdielne. Najlepšie zarábala aga ľahkej jazdy, až 80 akče denne, najmenej rádoví vojaci, len 9 akče denne. Pohľad na ceny niektorých tovarov nám môže naznačiť, čo si reálne dokázali vojaci za svoje peniaze kúpiť. Dom so záhradou stál 10 400 akče, matrac s kobercom a prikrývkou 670, tácka 40, ibrik na kávu 5, domáce

úradníci tomuto aspektu nevenovali veľkú pozornosť. Turecké panstvo v Nových Zámkoch zasiahlo aj do ich národnostného zloženia. Pred dobytím pevnosti tu dominovalo maďarské obyvateľstvo, na druhom mieste boli Nemci, a Slováci tvorili skôr menšinu. V súvislosti s prestavbou jedného kostola na džami spomína turecký cestovateľ Evliya Čelebi aj slovenské obyvateľstvo. „Potom prestavali slovenský kostol na džami Haseki Sultan hatun (kostol sultánovej manželky). Teraz z nej spravili zásobáreň suchárov pre moslimských gaziov. Aj toto je veľká džami. Nie je však vyzdobená, lebo slovenský ľud je poddaný Nemcom a Maďarom. Preto majú len takéto malé kostoly.“

Novozámocké hradné dni

topánky sa dali kúpiť za 6–9 akče za kus a 1 okka (1,2828kg) najkvalitnejšej kávy stála 200 akče. Okrem vojakov sa v pevnosti v menšej miere nachádzali aj úradníci. O civilnom obyvateľstve v pevnosti máme málo informácií. Vieme však, že jednou zložkou civilného obyvateľstva boli rodiny vojakov. Druhú zložku tvorili balkánski obchodníci, čo je pochopiteľné, pretože, ako sme už spomínali, novozámocký ejálet bol aj významným obchodným centrom. Pravda, Osmanská ríša bola mnohonárodnostná. Je však zložité určiť etnické zloženie osmanského obyvateľstva, keďže tureckí

obyvatel'ov. Postupne sa obnovilo maďarské obyvateľstvo, ktoré tvorilo takmer tri pätiny pôvodného obyvateľstva. Naopak, počet nemeckého obyvateľstva začal klesať. Väčšinou ho tvorili vojaci a remeselníci. Čo sa týka slovenského obyvateľstva, obnovovalo sa pomaly, avšak v roku 1700 už bolo druhou najväčšou národnosťou v meste. Zaujímavosťou je, že po oslobodení pevnosti sa sem vrátila aj jedna turecká rodina. Išlo o rodinu bývalého tureckého vojaka, ktorý sa dal pokrstiť pod menom András Török. Na záver uvedme ešte zopár príkladov osmanskej architektúry. Po obsade-

byvatel'ov. Postupne sa obnovilo maďarské obyvateľstvo, ktoré tvorilo takmer tri pätiny pôvodného obyvateľstva. Naopak, počet nemeckého obyvateľstva začal klesať. Väčšinou ho tvorili vojaci a remeselníci. Čo sa týka slovenského obyvateľstva, obnovovalo sa pomaly, avšak v roku 1700 už bolo druhou najväčšou národnosťou v meste. Zaujímavosťou je, že po oslobodení pevnosti sa sem vrátila aj jedna turecká rodina. Išlo o rodinu bývalého tureckého vojaka, ktorý sa dal pokrstiť pod menom András Török. Na záver uvedme ešte zopár príkladov osmanskej architektúry. Po obsade-

ní pevnosti sa zničené miesta obliehaním začali opravovať. Neodmysliteľnou súčasťou prestavby v pevnosti boli kresťanské kostoly, ktoré boli prebudované na islamské džámi. Okrem prestavaných kostolov sa budovali aj rôzne školy. Vzdelávanie bolo dôležitou súčasťou moslimského sveta. Keďže vzdelanosť bola úzko spätá s náboženstvami, tieto školy vznikali v blízkosti džámi. Okrem škôl boli budované aj knižnice, ktoré väčšinou obsahovali lekárske knihy. Ani samotné predmestie neostalo bez zmien. V jeho blízkosti bolo vybudované obchodné centrum s vyše 130 obchodmi. Významnú estetickú, ale aj účelovú úlohu pre obyvateľov mesta zohrávali studne, ktoré sa tiež začali budovať vo väčšom počte. Každopádne takmer všetky budovy v pevnosti nadobudli orientálny nádych. Dnes sa nám však z tejto architektúry nezachovalo nič. Podobne je na tom aj samotná pevnosť, ktorá bola na príkaz Dvorskej vojenskej rady v rokoch 1724 – 1725 zbúraná. Týmto aktom Novozámocká pevnosť prestala existovať. Avšak odkaz tohto obdobia pretrval.

Pamätník tureckej okupácie v Nových Zámkoch

Zdroje :

- 1.ČELEBI, Evliya. *Kniha ciest*. Martin: Tatran, 1978. s. 330.
- 2.DVOŘÁK, Pavel a kol. *Turci v Uhorsku : Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VII*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2006. s. 448.
- 3.KOPČAN, Vojtech – BLASKOVICS, Jozef. *Nové Zámky pod tureckou nadvládou 1663-1685*. Nové Zámky: Okresné múzeum a Mestský národný výbor v Nových Zámkov, 1986. s. 46.
- 4.BLASKOVICS, Jozef . *Az újvári ejalet török adósszeírásai*. Bratislava: Erdem, 1993. s. 309.

Súčinnosť trnavských cechov na protipožiarnej ochrane mesta vo svetle dokumentov

autor Mgr. Romana Luchavová

Prvé slobodné kráľovské mesto Trnava, bolo viackrát zničené požiarimi. Jednak za to mohol rovinatý terén a nedostatok vody najmä počas leta, strešný materiál a vietor, fortifikácia so

štyrmi bránami, a v neposlednom rade nepriateľské vpády či mocenské konflikty. Zároveň však aj každodenný život obyvateľov. Za celé stáročia môžeme pozorovať pestrú škálu zaznamenaných tragických požiarov. Súčasne sa nám zachovali aj rôzne opatrenia a nariadenia, ktoré dokladajú protipožiarne snahy, súvisiace s tunajšími remeselníckymi cechmi v čase, kedy Trnava ešte bola centrom remesiel.

Vo všeobecnosti je známe, že práve remeselnícke cechy sa podieľali na protipožiarnej ochrane miest; niektorým, napr. trnavským hrnčiarom predstavoval patrocínium sv. Florián, patrón hasičov. Cechy ako stavovské organizácie remeselníkov sa tak výrazne podpísali na hospodárskej sfére miest viacerými aspektmi. K ich vlastným povinnostiam najmä vo forme cechových štatútov teda ešte pribudla aj protipožiarňa, čo v skutku muselo byť vyčerpávajúce. Remeselníci totiž mali veľmi dlhú pracovnú dobu, často aj 16 hodín a okrem toho sa starali o spoločnú majstrovu domácnosť

Trnavský krajčír

(najmä učni), zúčastňovali sa na rôznych schôdzach, bohoslužbách, vyťažení boli pred jarmokmi, ktorých v Trnave bývalo až 8 za rok. Nehovoriac o tom, že po požiaroch sa im práca ešte viac nazbierala. V kontexte s úžitkom pre remeselníkov v tom možno vidieť pozitívum, ale je veľmi pravdepodobné, že často ľuďom zhorelo úplne všetko vrátane prostriedkov, ktorými by im zaplatili. V takýchto situáciách už zasahovalo mesto, prípadne cirkevné inštitúcie, riešiac tento ťažký sociálny stav. Demonštrovať aktívnu činnosť trnavských remeselníckych cechov v súvislosti s požiarimi, nám pomáhajú viaceré dokumenty uložené v tunajšom štátnom archíve. Zaujímavým prameňom je tzv. „Porádek straňiva odvrátení, oznámení, a haseňi ohňa pre Slobodné Kráľovské Mesto Trnavské widaní.“ Tento tlačený dokument je datovaný do roku 1838, právne ho mal ošetriť vtedajší notár, Jozef Kaiser, ktorého pečať i podpis však chýbajú. Ako nám napovedá sám názov, text je rozdelený na štyri časti, posledná sa týka

odstránenia škôd po požiaroch. V tomto dokumente trnavskí remeselníci nie sú cielene delení do skupín podľa odvetví, azda najviac tí, ktorí mali byť k dispozícii pri nevyhnutnom búraní domov a strhaní striech, kedy boli potrební odborníci pracujúci s korešpondujúcim materiálom. Celkovo je v texte menovaných 54 miestnych remeselníckych spolkov, vrátane dvoch nemeckých cechov. V čase vzniku tohto poriadku v Trnave pôsobilo asi 70 remeselníckych cechov napriek tomu, že už remeslá začínali stagnovať, v súvislosti s blížiacim sa zrušením cechových organizácií, postupným rozvojom manufaktúr a zavádzaním strojovej výroby.

Prvá časť protipožiarneho poriadku z roku 1838 súvisí s opatreniami, ktoré by mali zabrániť vzniku požiaru, ako pravidelná kontrola komínov, ohniska či kachlí kominárom a vybranými remeselníkmi. Ďalej sa vzniku požiarov

Trnava bola centrom remesiel a katolicizmu v Uhorsku

predchádzalo zákazom strielania v meste a v majeroch, fajčenia tabaku, vypalovania sudov či varením fermeže v centre. Rovnako bolo zakázané sušiť drevo a konope v blízkosti ohňa, triesky a piliny sa mali skladovať na povalách, a pri varení či pečení mala byť zvýšená pozornosť. Svetlo v maštaliach muselo byť opatrené lampášom a popol z ohnísk sa vysýpal iba na bezpečnom mieste. V tejto časti sa spomínajú aj remeselníci, ktorí by potrebovali väčší, silnejší oheň (napr. kováči). Tí si mali komíny dať vymiešťať každých 14 dní. Konkrétni

zároveň aj osoba, ktorá zastávala túto funkciu na mestskej veži, tzv. vežiar. Vzniknutý požiar sa mal ihneď ohlásiť krikom, búchaním na dvere a okná, zvonom; zástavou ukazovať smer, kde vypukol, v noci zase lampášom a okrem toho trúbiť na trúbke. Povinnosťou bolo rýchle oznámenie požiaru mestskému kapitánovi a ohňa komisárom.

Čo sa týka cechov, najviac sú spomínané v tretej časti, čiže v tej o hasení ohňa. Tá nám najviac demonštruje aktivitu konkrétnych trnavských cechov a ich povinnosti. V prvom rade boli povinní mestský kapitán, ohňa komisári a všetci majstri murári, tesári a kominári, hneď po oznámení ohňa ísť na miesto požiaru. V prípade dvoch požiarov išli na druhé miesto radný pán a štyria najmladší na to určení, ako zástupcovia ohňa komisárov. Dbalo sa na

Trnavu postihol najväčší požiar 23. júna 1666

remeselníci sú zmienení s tzv. ohňa komisármi, s ktorými mal murársky, tesársky a kominársky majster, dvakrát do roka prejsť mestské štvrte a nielen skontrolovať komíny, ohniská a kachle, ako sa spomína v úvode, ale aj spraviť záznam o prípadnom nebezpečenstve. Zvýšená opatrnosť sa nariaďovala najmä počas jarmokov, kedy sa oheň mohol rýchlejšie strhnúť pri preplnení mesta ľuďmi a zvieratami. Vtedy mala byť neustále k dispozícii voda a zároveň platil zákaz voľne situovaného zdroja svetla bez zabezpečenia. O tom, ako sa požiar oznamoval, nás informuje stručná druhá časť. Dozvedáme sa z nej, že požiar mali ohlasovať ustanovení hlásnici, tzv. ohňa-varti a

voľnú cestu pre prísun vody a potrebných nástrojov, pričom ľudia ustanovení k podávaniu vody mali byť zoradení do dvoch radov; jeden rad krhly podával a druhý prázdne plnil. Na privezenie vtedy používaných striekačiek, kadí a sudov z úložných miest mali byť vo dne i v noci pripravené a osedlané dva kone. V zime bolo potrebné dať pozor, aby voda nezamrzala, používal sa najmä lúh. Ak by však nastala situácia, kedy by neboli kone k dispozícii, s presunom potrebných nástrojov mali okamžite pomáhať zvonári, kotlári, zámočníci, hodinári, puškári, mosadzníci, nástrojári, majstri, tovariši aj učni, všetci dostupní obyvatelia.

Tí mali primárne pomáhať s presunom nástrojov z najbližšieho úložného miesta, pri ktorom bývali. Každé vzopretie sa povinnostiam bolo trestané pokutami podobne, ako to fungovalo aj vo vnútornom systéme cechov.

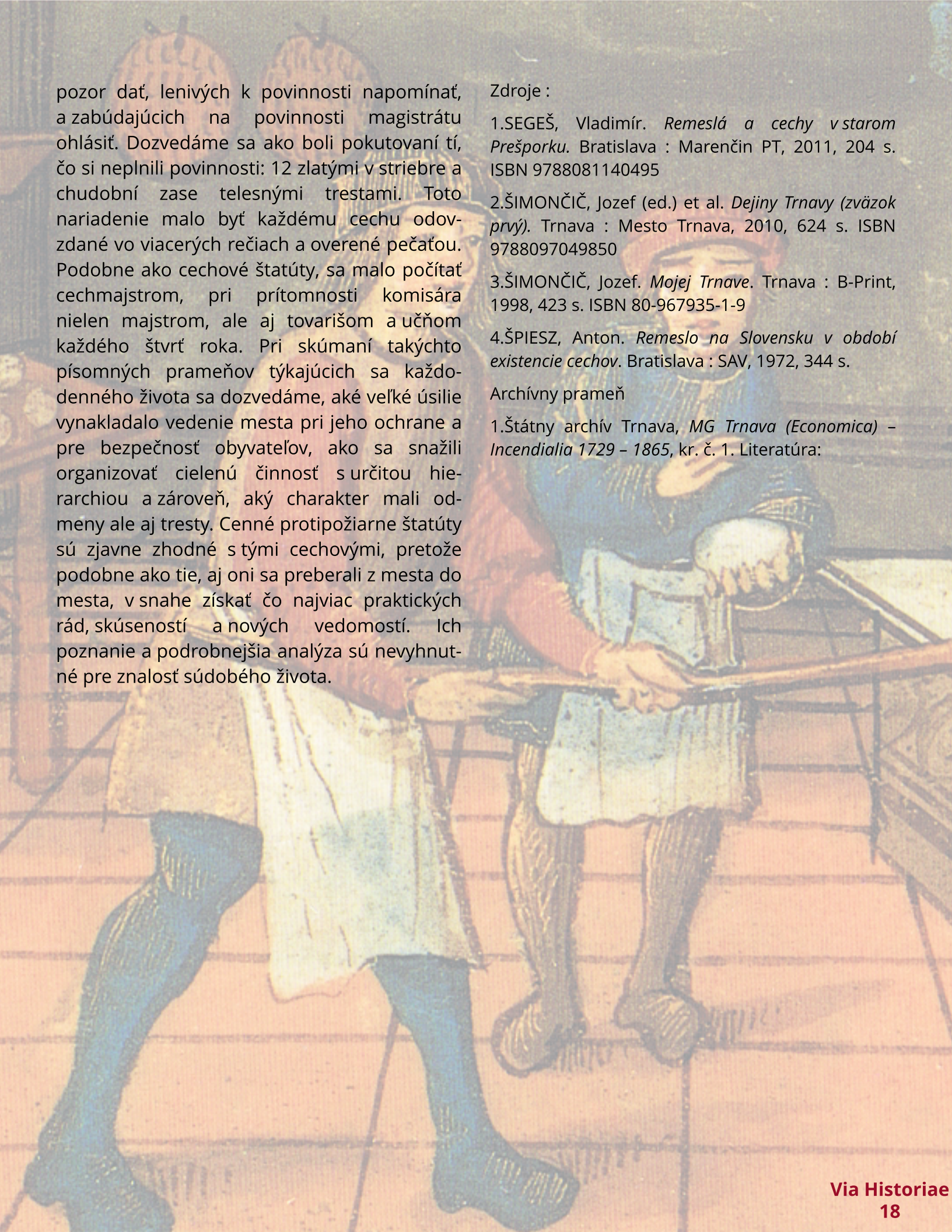
Ďalej sa spomínajú domy, ktoré mali byť zaopatrené rebríkom vedúcim na strechu, hákom, kaďou vždy naplnenou vodou a veľkým lampášom s rúčkou. Domy sa v prípade požiaru mali vzduchotesne uzavrieť, aby sa oheň nešíril. Iba nevyhnutne sa malo búrať a strháť strechy, na čo boli povolaní tesári, stolári, kolári, rezbári, škridliari, murári, mlynári, spolu s tovarišmi aj učňami a potrebnými nástrojmi. Všetky tieto nástroje mali v kompetencii kováči, bednári, povrazníci, mydlári, hrebenári, tak isto aj s tovarišmi a učňami. Zo studní potrebnú vodu na hasenie ťahali gombikári, rukavičkári, parochniari, klobučníci, sitári, pekári, hrnčiari, tkáči, klampieri a nožiari. Z potoka vodu brať do sudov mali kožiari, ktorí farbili kožu na červeno, garbiari, mäsiari, záhradníci, pivovarníci, súkenníci, strihači, blanári, rybári, podobne ako v predošlom nariadení, spolu s tovarišmi aj učňami. V nasledujúcom bode sa vyskytujú aj národnostne odlišné cechy, pôsobiace v Trnave. Z kadí do striekačiek vodu nalievať boli povinní sládkovia, štetkári, črievičkári, nemeckí ševci, nemeckí krajčíri a perníkari. Krhly, ktoré ako sa uvádza, boli z kože, mali na starosti dodávať čizmári, botári, uhorskí krajčíri, cukrári, ihlári, remenári, sedlári, krajčíri a strihači. Samostatnou skupinou boli mestskí felčiari, ktorí museli byť ihneď k dispozícii, keby sa niekto poranil. V závere tejto časti sa spomína, že úradní sluhovia majú dozerať na ľudí, ktorí by chceli kradnúť a mestský pastier so svojou čeladou bol povinný odvieŕať a ochrániť dobytok.

Epilóg tohto protipožiarneho poriadku tvorí odstraňovanie následkov. V prvom rade

sa všetci kvázi hasiči mohli z miesta odobrať, až keď tak určili komisári a mestský kapitán. Tí, aby boli rozoznateľní od ostatných ľudí, mali mať na klobúkoch pripnuté červené a biele mašle. Potrebné bolo aj sledovať, či ešte nie je možnosť, ako by sa požiar šíril, preto sa zhorenisko muselo až do úplného vychladnutia polievať. Následne sa mali všetky použité nástroje zaniest naspäť na úložné miesta a chybné opraviť alebo nahradiť. Potom mal mestský magistrát zisťovať, ako požiar vznikol a v prípade, že by našli aj vinníka, ktorý ho

úmyselne založil, konať na základe hrdelného práva. Trest čakal aj toho, ktorý by si niečo cudzie osvojil, predal alebo pokazil. Aby toto nariadenie nadobudlo platnosť, povinný bol

pozor dať, lenivých k povinnosti napomínať, a zabúdajúcich na povinnosti magistrátu ohlásiť. Dozvedáme sa ako boli pokutovaní tí, čo si neplnili povinnosti: 12 zlatými v striebre a chudobní zase telesnými trestami. Toto nariadenie malo byť každému cechu odovzdané vo viacerých rečiach a overené pečaťou. Podobne ako cechové štatúty, sa malo počítať cechmajstrom, pri prítomnosti komisára nielen majstrom, ale aj tovarišom a učňom každého štvrt' roka. Pri skúmaní takýchto písomných prameňov týkajúcich sa každodenného života sa dozvedáme, aké veľké úsilie vynakladalo vedenie mesta pri jeho ochrane a pre bezpečnosť obyvateľov, ako sa snažili organizovať cieľnú činnosť surčitou hierarchiou a zároveň, aký charakter mali odmeny ale aj tresty. Cenné protipožiarne štatúty sú zjavne zhodné s tými cechovými, pretože podobne ako tie, aj oni sa preberali z mesta do mesta, v snahe získať čo najviac praktických rád, skúseností a nových vedomostí. Ich poznanie a podrobnejšia analýza sú nevyhnutné pre znalosť súdobého života.

Zdroje :

1. SEGEŠ, Vladimír. *Remeslá a cechy v starom Prešporku*. Bratislava : Marenčin PT, 2011, 204 s. ISBN 9788081140495
2. ŠIMONČIČ, Jozef (ed.) et al. *Dejiny Trnavy (zväzok prvý)*. Trnava : Mesto Trnava, 2010, 624 s. ISBN 9788097049850
3. ŠIMONČIČ, Jozef. *Mojej Trnave*. Trnava : B-Print, 1998, 423 s. ISBN 80-967935-1-9
4. ŠPIESZ, Anton. *Remeslo na Slovensku v období existencie cechov*. Bratislava : SAV, 1972, 344 s.

Archívny prameň

1. Štátny archív Trnava, *MG Trnava (Economica) - Incendialia 1729 - 1865*, kr. č. 1. Literatúra:

Epidémia cholery v Uhorsku a zemepanskom meste Humenné z pohľadu gréckokatolíckych matrík

autor **Matúš Burda**

Územie dnešného severovýchodného Slovenska, ktoré bolo integrálnou súčasťou Uhorského kráľovstva od jeho vzniku, bolo zasiahnuté viacerými krízami, či už politického, vojenského, hospodárskeho alebo demografického charakteru. Obyvateľstvo regiónov Horného Zemplína, Šariša a Spiša s prevažne slovenským a rusínskym etnikom, dopĺňané nemeckou či neustále vzrastajúcou maďarskou komunitou však po napoleonských vojnách muselo čeliť novému a nebezpečnému nepriateľovi v podobe neúrody a cholery. Kruté obdobie spôsobené povstaním sedliakov a epidémiou zasiahlo aj gréckokatolícky dekanát v meste Humenné a na základe precíznej práce duhovenstva môžeme čiastočne rekonštruovať stav v krízovom roku 1831.

Uhorská spoločnosť postupne koncentrujúca sa v slobodných kráľovských či zemepanských mestách, do ktorých neustále prichádzali desiatky nových ľudí z vidieka, sa od dávnych čias musela vyrovnávať s bakteriálnou infekčnou chorobou prenášanou potkanmi, čiže s morom. Ako príklad môžeme uviesť mesto Prešov,

ktoré v roku 1551 obývalo približne 4000 ľudí, a po prvýkrát bolo výrazne zasiahnuté morom

Kontaminovaná voda bola zdrojom cholery

v roku 1555 a následne aj v 1645, 1679 a 1696. Ďalší údaj o počte obyvateľov pochádza z roku 1663, kedy je v samotnom meste prítomných 4700 obyvateľov. A aj keď došlo k určitému

nárastu, nemôžeme hovoriť o maximálnom využití potenciálu oproti ostatným uhorským mestám, ktoré neboli tak zasiahnuté ochorením. Podobne to bolo aj v iných východoslovenských mestách ako Košice, Bardejov či Levoča.

Na prelome 18. a 19. stor. sa situácia v mestách postupne zlepšovala až do takej miery, že morová epidémia sa stávala raritou. Na druhej strane ju zase vystriedali nové epidemické ochorenia ako cholera a v menšej miere kiahne či týfus, ktorý sa najviac rozmohol na našom území za čias Veľkej vojny a bojoch v Karpatoch. A práve cholera markantne decimovala obyvateľstvo Šarišskej, Zemplínskej či Spišskej župy v lete roku 1831.

Tak ako mor aj cholera zaradujeme z medicínskeho hľadiska medzi infekčné ochorenia s tým rozdielom, že zdrojom nákazy je samotný človek vylučujúci množstvo zárodkov *Vibrio cholerae* a tie sa následne dostávajú do vody,

Vibrio cholerae

ktorú človek prijíma v už kontaminovanej podobe. Znečistená voda nie je jedinou príčinou vypuknutia epidémie. Okrem toho sa človek môže nakaziť prostredníctvom potravy, kontaktom s chorým či jeho osobnými vecami.

Prvé prejavy nákazy nastupujú do niekoľkých hodín. Náhle bolesti brucha, hnačky, zvracanie, strata vody, kŕče, studený pot a postupné zlyhávanie obličiek a srdca sú typickými príznakmi cholery, ktorá vystrašila ľudí v 30. rokoch 19. stor. v Uhorsku, keďže dovtedy o tejto chorobe ani nepočuli. Vyššie spomínané uhorské župy samozrejme neboli pripravené na epidémiu, z ktorej sa behom niekoľkých mesiacov a rokov stala celoeurópska pandémia. Pravlastou cholery je India a vďaka ruskej vojenskej expanzii do ázijského sveta sa dostáva na začiatku 30. rokov aj do Európy. Cárské impérium s obavou sledovalo povstanie poľskej šľachty namierenej proti ruskej nadvláde, a tak sa generalita rozhodla zasiahnuť v Haliči s cieľom potlačiť masy vzbúrencov. Ruská armáda, ktorá sa nedávno vrátila z Perzie, kde sa cholera šírila už od pradávna, bola s najväčšou pravdepodobnosťou infikovaná a pri obsadení rebelujúceho územia nakazila miestne obyvateľstvo žijúce v prevažnej miere na vidieku. Na túto nepriaznivú situáciu reagovali uhorskí politickí predstavitelia na čele s panovníkom Františkom I. a nariadili v roku 1830 armáde strážiť všetky cesty z Haliče do Uhorska. Kontrole sa nevyhli bežní ľudia či obchodníci. Obava z možnej epidémie v Uhorsku bola taká vysoká, že kráľ vydal ďalšie nariadenie na zatrasenie alebo stráženie

František I.

všetkých priesmykov vedúcich do vnútrozemia krajiny. Tieto opatrenia nemohli mať dlhodobý charakter, a tak sa vláda rozhodla informovať verejnosť o postupujúcej cholere a možnosti ako sa jej vyhnúť či liečiť. V januári 1831 vymenoval kráľ osobitných komisárov majúcich na starosti hranice Uhorska. Ohrozené boli všetky župy počnúc Trenčianskou až po tú najvýchodnejšiu, Užskú župu. Aj napriek všetkým a niekedy až drastickým opatreniam v podobe predymovacích staníc či zataraseniú všetkých ciest, čo viedlo samozrejme k úpadku obchodu a častým atakom na hraniciach, sa prvý prípad cholery v Uhorsku objavil v Ugočskej župe 13. júna roku 1831. Územie súčasného Slovenska bolo zasiahnuté až 10. júla. Prvý prípad sa objavil v Šarišskej župe. O takmer mesiac sa epidémia objavila aj na Spiši. Tejto nákaze sa neubránili ani ďalšie etnicky slovenské župy či územia ako Gemer, Abov či okolie Turčianskeho Svätého Martina. Nákaza sa šírila obrovskou rýchlosťou a na takmer celý rok paralyzovala uhorskú spoločnosť len tým, že medzi ľuďmi vyvolávala strach. Od 13. júna 1831 do 22. februára nasledujúceho roka sa nakazilo len v Uhorsku 536 517 ľudí, z ktorých 237 641 zomrelo (44,29%).

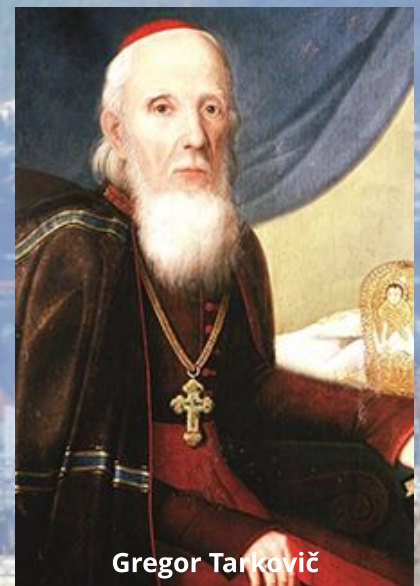

Alexander Rudnaya

Uhorský gróf Majlát vo svojej knihe *Geschichte der Magyaren von Johann Grafen Mailáth* (4. zväzok) spomína aj vtedajšieho uhorského primasa Alexandra Rudnaya, ktorý taktiež mal podľahnúť cholere. Smrť kardinála a ostrihomského arcibiskupa zasiahla

najmä slovenských obrodencov, ktorí do neho vkladali veľké nádeje pri budovaní národného povedomia, keďže sám Rudnaya o sebe hrdo vyhlasoval, že je Slováčok. Z konca 20. rokov 19. stor. je známy aj jeho výrok „*Slovák som, a keby som bol i na stolci Petrovom, Slováčkom zostanem.*“

Choleroú epidémia, ktorá vypukla v uhorských východoslovenských župách, sa dá skúmať z viacerých historických prameňov. Dôležitú úlohu zohrávajú matriky gréckokatolíckej cirkvi pôsobiacej na území už viackrát spomínaných žúp aj keď počet veriacich bol pomerne nízky. Jednou z dochovaných matrik bola aj tá z Humenského dekanátu, kde kňazi na príkaz vyššej inštalácie v podobe biskupa Gregora Tarkoviča, mali spísať výkazy o obetiach cholery, ktoré mali mať jednak informatívny, ale v budúcnosti aj preventívny charakter. Na úvod je vhodné pripomenúť skutočnosť, že tieto zoznamy zahŕňali iba gréckokatolíckych

Gregor Tarkovič

veriacich v dekanáte mesta Humenné, čiže takmer 4000 veriacich v 7 farnostiach. Ak vezme do úvahy len farnosť Humenné (246 veriacich) do ktorej patrili aj filiálky Hažín nad Cirochou (382 veriacich), Kamenica nad Cirochou (215 veriacich), Lackovce (227 veriacich), Brestov (7 veriacich), Jasenov (3 veriaci), Kochanovce (6 veriaci), Kudlovce (34 veriacich), Myslina (16 veriacich) a Závadka (1 veriaci) tak celkový počet

veriacich dosiahol číslo 1137. Prvý smrteľný prípad v gréckokatolíckom dekanáte zemepanského mesta Humenné sa spo-

gréckokatolíkov. V samotnom meste zomrelo počas epidémie asi 250 ľudí. O všetkých nakazených sa staral okresný lekár Ignác

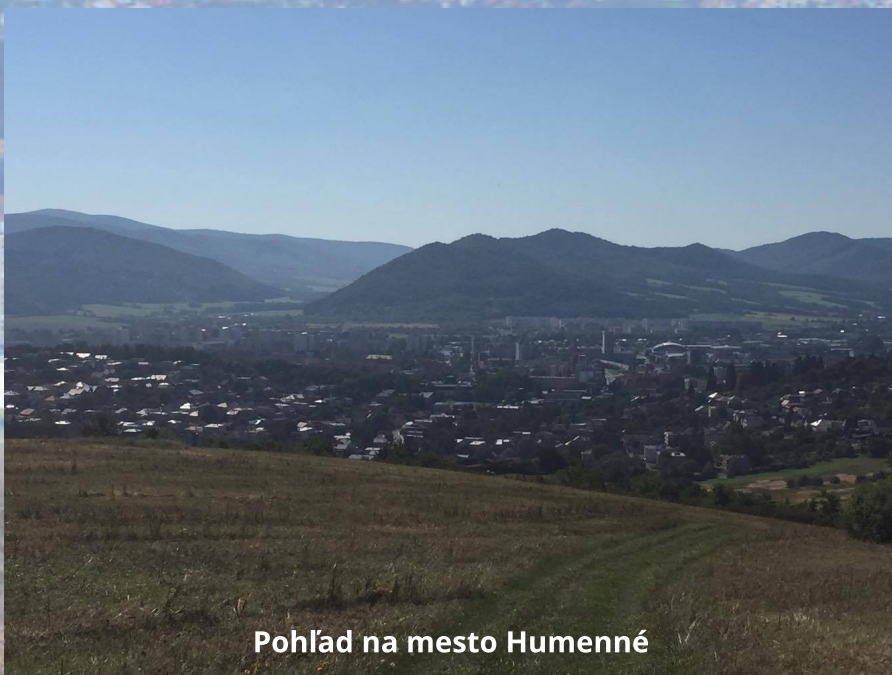
Trefort, otec neskoršieho ministra školstva a náboženstva a súbežne aj obchodu, poľnohospodárstvu a priemyslu, ktorý však nákaze spolu s manželkou podľahol. V Humennom sa traduje aj legenda, že choroba sa dostala aj medzi miestnu šľachtu. Nakazenou mala byť grófka Antónia Vandernath, rodená Hoyos z Košíc. Pretože čakala nemanželské dieťa, bola vyhnaná z rodného mesta. Keďže situácia na východnom Slovensku sa neustále zhoršovala kvôli

cholere a nespokojnosti roľníkov, Antónia sa rozhodla odísť do letného sídla rodu

Gréckokatolícky chrám Nanebovzatia Panny Márie v Humennom

mína až mesiac po vypuknutí epidémie v Uhorsku dňa 19. júla 1831. Obetou bola 64 ročná veriaca z Kamenice nad Cirochou Helena Chovanecká. O dva týždne neskôr, 2. augusta, je v matrike zapísaná najmladšia obeť cholery, jednoročný Ján Roško z Kudloviec (dnes už súčasť mesta Humenné). Aj na základe toho môžeme vidieť, že najmenej odolní voči tejto chorobe boli mladšie ročníky a ľudia vo vyššom veku. Posledná obeť je dokumentovaná z dňa 8. septembra z obce Kamenica nad Cirochou. Celkovo za leto roku 1831 zomrelo v dekanáte mesta ležiaceho na rieke Laborec 99

Pohľad na mesto Humenné

Renesančný kaštieľ v Humennom- sídlo šľachticov

v Humennom. Tam ju však kvôli údajnej nákaze neprijali a musela utiecť s dieťaťom do leša v okolí Brestova, kde mala údajne kontakty s miestnym obyvateľstvom pracujúcim v kaštieli. V dome jedného blízkeho služobníka porodila nemanželské dieťa. Ak sa bližšie poz-

rieme na dobové dokumenty obce Brestov z roku 1831, ne-nájedme v nich žiadne výskyty cholery. Na druhej strane si musíme uvedomiť, že grófka a jej dieťa boli *de facto* vo vyhnanstve a nik sa nemal dozvedieť, kde sa uchýlila.

Druhým problémom je skutočnosť, že jej smrť nemusela byť zaznamenaná kvôli inému vierovyznaniu. Naproti tomu, rodina grófky bola pochovaná v krypte rímskokatolíckeho kostola v Humennom, čo naznačuje ich náboženskú orientáciu. Ďalšou možnosťou bolo to, že ju pochovali na humenskom cholerovom cintoríne, čo je však veľmi nepravdepodobné.

Celkovo sa na Zemplíne, kde patrilo aj mesto Humenné, nakazilo choleroou 40 349 ľudí a z nich 18 672 aj zomrelo, pričom toto číslo nemusí byť presné, keďže množstvo ľudí zomrelo aj v sedliackom povstaní, ktoré prebiehalo takmer simultánne s epidémiou.

Postupne sa darilo vytláčať choleroou z mesta aj vďaka moderným metódam, separácii nakazeného obyvateľstva či priaznivého počasia. Avšak choleroou sa do okresu Humenné či východoslovenských žúp vrátila v čase Veľkej vojny, keď ruské vojská opäť prenikli do Haliče až na územie Uhorska cez Karpaty.

Údajný hrob grófky v lese nad mestom Humenné

Rímskokatolícky kostol v Humennom s kryptami šľachticov

Rímskokatolícky kostol Všetkých svätých v Humennom patrí medzi najvýznamnejšie sakrálne stavby v meste, pretože chrám bol vybudovaný už v 15. stor. Vďaka humenskému pánovi Žigmundovi II. Drugethovi sa v kostole nachádzajú telesné pozostatky svätého Bonifáca, ktoré mu daroval samotný pápež. V 17. stor. bol ku kostolu pristavaný kláštor františkánov, ktorí prispeli k rozvoju vzdelanosti v regióne.

Zdroje :

1.FEDIČ, Vasil' a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné : REDOS, 2008, 81 – 85 s. ISBN 80-968790-4-9.

2.KÓNYA, Peter. a kol. *Dejiny Uhorska*. Bratislava : Citadella. 2014, 506 - 509 s. ISBN 978-80-89628-59-9.

3.LIŠKA, Anton: *Cholerová epidémia z roku 1831 a jej priebeh v Prešovskej eparchii*. : Prešovská univerzita v Prešove. Prešov 2012. ISBN. 163 s. 978-80-555-0691-3.

4.LIŠKA, Anton: Z obsahu proticholeroých brožúrok a obežníkov z rokov 1830 – 1831 (I.). Štátne a cirkevné opatrenia a odporúčania proti šíreniu cholery. In. *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove* 7/1, 2012, 98 – 138. Dostupné na internete: http://dejiny.unipo.sk/Dejiny_1_2012.pdf.

5.MRVA, Ivan. - SEGEŠ, Vladimír. 2012. *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava : PERFEKT, 2012. 233 - 235 s. ISBN 978-80-8046-586-5.

6.PATOČKA, František - JOHN, Ctirad. *Některé znaky cholerového onemocnění*. Bratislava, Vesmír 1970, s. 82-87

7.SEGEŠ, Vladimír a kol. *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Praha : Ottovo nakladatelství, 2015. s. 506 – 509 ISBN 978-80-7451-469-2.

Archívny prameň :

1.Übersicht der Bevölkerung Städten Ungarns nach Religion und Sprache

Zdroj fotografií :

Archív Matúša Burdu

Historia Magistra Vitae

autor ■ Nikola Hrebeňáková

"Dejiny sú svedkom času, svetlom pravdy, živou pamäťou, učiteľkou života a poslom minulosti." Slová muža poznačeného dobou Sullovej diktatúry – svedka občianskych vojen dávnych rímskych vekov. Marcus Tullius Cicero, rímsky filozof, rečník i štátnik, všestranný vzdelanec, osud ktorého postihlo vyhnanstvo i proskripcie. Aj napriek týmto ťarchám života sa však nevzdal svojho presvedčenia, že história je učiteľkou života a tento jeho odkaz sa stal hlásateľom humanizmu na dlhé storočia. Ako je to ale s posolstvom dejín dnes – sme si vedomí toho, že len poznaním histórie odkrývame, kto sme, odkiaľ kráčame a kam smerujeme, alebo sú hodiny dejepisu len fádnu povinnosťou?

Nuž, ťažko povedať... Nájdu sa takí, v ktorých história evokuje pravdu i poučenie sa a, žiaľ, aj takí, ktorí nepocitujú jej hlboký význam. Prečo? Odpoveď je kvantum...Odrazme sa však od toho, čo nemožno zatieniť, nech by sme sa snažili akokoľvek – predostrieme skutočnosť podmienok súčasného školstva, ktoré kladie každým rokom akcent na dôležitosť výučby prírodovedeckých smerov. Matematika, informatika či fyzika – trendy progresívnej budúcnosti dnešnej mládeže. Kam sa však podel dôraz na to, čo robí človeka človekom? V televízii a éteroch sa síce hlasno ozývajú slová o potrebe zvýšení podielu humanitných predmetov v školách, avšak v realite sme nútení prispôbiť sa pravému opaku. Bádame návrat výučby matky všetkých vied, filozofie,

s ktorou sa do škôl ruka v ruke navracia i logika či psychológia. Inovujeme vzdelávacie programy, prenechávame priestor novotám typu estetickej či mravnej výchovy. Robíme správne - posúvajúc sa vpred však akosi tlačíme do úzadia podstatu dejín. Hodiny dejepisu sa totiž pomaly, ale isto v očiach študentov stávajú takpovediac „trpeným predmetom“, v ktorom nenachádzajú záľubu ani význam aj napriek tomu, že príbehy, ktoré píše minulosť, sú plné zápletiiek, vzájomného súvisu, tajov a múdrosti. Aj vy sa pýtate, kde sa stala chyba?!

Uznávam, možno býva miestami ťažké pochopiť históriu, ktorú si sami nepamätáme, a zďaleka nie je ľahké porozumieť všetkým tým hanebným udalostiam predošlých vekov. A možno sme len my, mladí, zaslepení víziou vlastného pokroku vo svete techniky, zabúdajúc na skutočnosť, že práve pohľad do minulosti je niekedy tým najlepším sprievodcom pre našu budúcnosť. A čo učebnice dejepisu? Udalosti trvajúce desaťročia opísané v pár riadkoch, ktorých slová takmer bezducho zachytávajú len tie najdôležitejšie fakty...Aj pedagóg sa stáva len bábkou v rukách školských zákonov, v tieni ktorých stráca na význame jeho zanietenosť rozširovať dejinné poznanie. Pomer vyučovacích hodín dejepisu totiž oproti iným školským predmetom rapídne poklesol. Zdá sa, že sa mihajú tie časy, kedy posolstvo dejín rezonovalo na každom kroku a pohromy histórie upadajú do zabud-

nutia. Ako však potom chceme porozumieť behu života a súčasnej spoločnosti?

Možno je iracionálnym faktom práve nedostatok výučby dejepisu na stredných školách, zatiaľčo na druhom stupni základných škôl učíme ešte nevypelých a nevyzretých žiakov recitovať historické skutočnosti, ktorým takmer vôbec nerozumejú. Nepoznajú ich význam, nezaujímajú ich súvislosti, dôsledky či príčiny – vnímajú to iba ako spleť informácií, ktoré sa mechanicky učia, pretože sa to tak od nich očakáva...Nebolo by preto predsa len vhodnejšie prenechať priestor na pochopenie týchto dejinných javov do obdobia ado-

lescentnej bytosti, a teda študenta zrelšieho, uvedomelejšieho a snád' i chápujúceho, že celá dnešná spoločnosť, v ktorej sa i on sám ocitá, je zrkadlom minulosti a života našich predkov? Iste mi dáte za pravdu, že práve stredná škola a čas, ktorý na nej študent trávi, je obdobím formovania jeho osobnosti, spoznávaním seba samého, svojich priorít a záujmov. Je etapou, v ktorej už mladému človeku nestačí predostrieť fakty, čakajúc od neho, že ich prijme s ľahkosťou, bez zbytočných otázok a zvedavosti – práve naopak, je to ten pravý čas, aby každá dozrievajúca osobnosť rozumela, že 8. máj či 17. november nie sú len bez-

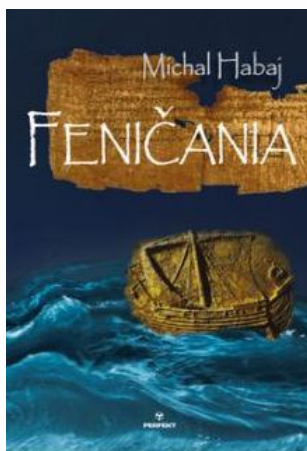
významnými dňami voľna. A práve tu sa naskytá priestor neučiť mládež iba fakty, nevnučovať im svoje názory, iba ich viesť k tomu, aby tápavo, so záujmom a čírou hĺbkou vnímali príbehy minulosti – učiť ich porovnávať historické údaje, ponechať im priestor hľadať a zaujímať sa, odvádzať ich od skresleného a často i falošného výkladu dejín ako i pomôcť im poznať nielen svetlú, ale i temnú stránku dejín.

Zastavme sa na malú chvíľku v období druhej svetovej vojny, ktorá pre milióny ľudí predstavovala neľútostnú etapu v ich životoch...Bolesť, nenávisť, trápenie, závišť, holokaust, genocída a človek iba ako číslo. O tom, prečo sa niektorí správali k druhým s toľkou nevraživosťou, sa už mnoho popísalo. A teraz späť k dnešku... Pretrvávajúci rasizmus, xenofóbia, teroristické útoky, vraždy tisíce nevinných, boje i o kúsok zeme či utečenecká kríza zmietajúca sa celou Európou. Stále sme sa nedokázali poučiť?! Skúsme preto ponechať históriu vykonať jej poslanstvo – nechajme ju učiť nás. Skúsme sa hlbšie ponoriť do tajov čias minulých, zaujímajme sa o to, ako predísť rovnakým omylom a chybám, ktorých sa dopustili naši predkovia, nájdime v sebe silu a túžbu poučiť sa z minulosti a vedzme, že tak, ako povedal filozof a esejista George Santayana, „tí, ktorí si nepamätajú minulosť, sú odsúdení opakovať ju“. A tak na záver, milý čitateľ, už len verím, že sa stotožňuješ s výrokom, že história je učiteľkou života rovnako tak, ako i dejepis je ukázkovým učiteľom životnej múdrosti.

Dávame do pozornosti

autor **Redakcia**

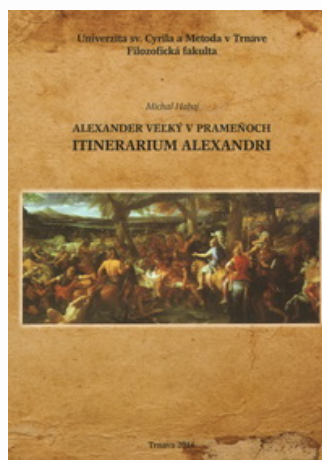
Na Slovensku nie je veľké množstvo historikov, ktorí by sa venovali starovekým civilizáciám. Väčšina odbornej aj laickej verejnosti upriamuje svoju pozornosť na dejiny Grécka či Ríma a popri tom sú vykresľované aj ostatné, ale nie zanedbateľné, ríše či kultúry. O to sme radšej, že Mgr. Michal Habaj, PhD., odborný asistent na Katedre historických vied a stredoeurópskych štúdií na Filozofickej fakulte UCM v Trnave, sa venuje problematike staroorientálnych civilizácií v oblasti Blízkeho východu. K rozšíreniu povedomia o tejto oblasti v čase pred Kristom majú prispieť aj jeho najnovšie publikácie. Taktiež uvádzame aj staršiu publikačnú činnosť autora. Verím, že niektorá Vás zaujme a siahnete po odbornej literatúre.

Písmo, mestá, lode, víno, spracovanie železa – to sú len niektoré z vymožeností, ktoré Feničania rozšírili v Stredomorí. Hnaní odvahou a snahou po zisku sa príslušníci tohto národa plavili na malých drevených plavidlách v ústrety nepoznaným krajinám. Cestu si v ďalekých krajinách nekľiesnili pomo-

cou zbraní, ale svojou prešibanosťou a šikovnosťou. V staroveku ich bolo vidieť a počuť na každom významnejšom prímorskom trhovisku, až kým ich nepohltí helenistický a rímsky svet. Bohato ilustrovaná kniha sprevádza čitateľa fascinujúcim príbehom fenických dejín. Spolu s čitateľom prekonáva úskalia plavieb fenických moreplavcov, navštevuje fenické mestá, zakladá Kartágo, Cádiz, či Palermo, privádza ho do Egypta, Asýrie, Izraela, Ríma a antických Atén, ale najmä dáva význam tejto, dnes už takmer zabudnutej, civilizácii.

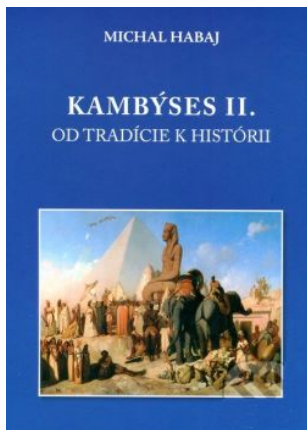
(text prevzatý z <http://martinus.sk/>)

Publikácia prináša pohľad na jeden z menej známych prameňov vypovedajúcich o živote Alexandra Veľkého a o jeho výprave do Perzie. Alexander patrí medzi vôbec najcharizmatickejšie a najdôležitejšie postavy starovekých dejín. Počas svojho krátkeho života dokázal zmeniť dlhodobo zakorenené vojensko-politické a kultúrne tradície

Grécka, východného Stredomoria a Predného východu. Práve jeho vláda otvorila cestu k helenizácii orientu, vrátane Egypta. V knihe čitateľ nájde samotný preklad textu prameňa, pojednanie o jeho autorovi a dobe, v ktorej vznikol, komentár prameňa, chronológiu Alexandrovej výpravy ako aj slovníček historických výrazov. Čitateľ sa tak oboznámi nielen so samotným životom slávneho Macedónca, ale aj s prameňmi, z ktorých historik pri písaní dejín jeho života čerpá.

(text prevzatý z <http://www.ucm.sk/sk/alexander-velky-v-pramenoach/>)

V súčasnosti nie je množstvo odborných publikácií venujúcich sa udalostiam na Prednom východe. Práve táto kniha sa snaží priniesť pohľad na obdobie života perzského kráľa Kambýsa II., vládnuceho v rokoch 530 až 522 pred Kristom. Syn Kýra Veľkého, zakladateľa achajmenovskej dynastie,

sa zapísal do dejín najmä svojou vojenskou expedíciou do Egypta či Núbie, ktoré si bez problémov podmanil. Publikácia ponúka čitateľovi množstvo zaujímavých faktov, udalostí či osobností, ktoré napomôžu k vytvoreniu si komplexného obrazu vzťahov v staroveku.

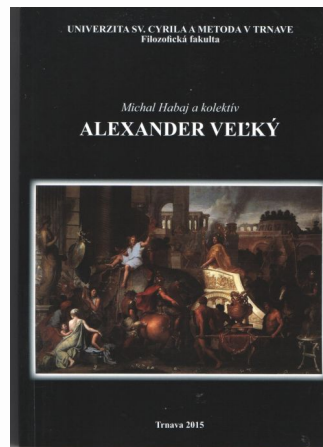
(text : Matúš Burda)

Publikácia prináša pohľad na dve významné staroveké civilizácie Predného východu, o ktorých sa síce nehovorí tak často ako o starovekom Grécku, či Ríme, ale majú pritom svoju dôležitosť. Chetiti vytvorili v druhom tisícročí rozsiahlu ríšu s jadrom v oblasti dnešného Turecka a položili vytvorením písma kul-

túrne základy ďalšieho vývoja Malej Ázie.

(text prevzatý z <http://www.ucm.sk/sk/staroveke-civilizacie-chetiti-a-perzania/>)

Zborník, na ktorom sa podieľali historici zaoberajúci sa dejinami staroveku, je koncipovaný do 12 častí, pričom udalosti sú opísané chronologicky. Práve úvodné časti patria Michalovi Habajovi. Prvý článok sa venuje písomným prameňom Alexandra Veľkého z jeho doby, v ďalšom príspevku opisuje otca Alexandra Veľkého, Fi-

lipa, pretože práve táto osobnosť mala najväčší vplyv na formovanie silného štátneho útvaru, Macedónskeho kráľovstva. Ďalší príspevok rozoberá ťaženie Alexandra Macedónskeho v Ázii. Okrem toho sa na vytvorení zborníka podieľali ďalší historici ako Denis Hakszer, rozoberajúci Alexandra Veľkého a Egypt, Emanuel Jirkal, ktorý opísal ťaženie do Indie, Juraj Hrica, popisujúci vzťah kráľa Macedónie a Sparty, či Tomáš Klokner zachytávajúci nepokoje, vzbury a povstania v armáde. Osobitý pohľad, pre čitateľa majúci obohacujúci charakter, prinášajú Pavol Valachovič a František Hřibal, ktorý si zvolil ako tému lásky Alexandra Veľkého. Posledné príspevky sa venujú smrti viackrát spomínaného kráľa. Samotné úmrtie popisuje Eva Juríčková a ďalší dvaja autori, Michal Habaj a František Hřibal, vykresľujú svet po smrti vtedy najmocnejšieho kráľa nielen na Blízkom východe.

KURZ

Kultúrno – historický cestovný ruch

Prihlás sa do 31. septembra 2016

Prihlášky posielajte na adresu:

miroslava.ozvaldova@ucm.sk

ladislav.zupcan@ucm.sk

Kvízy a úlohy

Poznáš odpoveď?

1. Kto na začiatku 14. stor. vlastnil hrad Korlátka?
2. Aký trest stihol Martu Švecovú za krádež 24 zlatých v meste Žilina?
3. Aký je presný termín pre najmenšiu osmanskú územno-správnú jednotku?
4. V ktorom roku zastihol slobodné kráľovské mesto Trnava veľký požiar?
5. Do ktorej župy patrilo mesto Humenné?
6. Od ktorého mesta prebrala Žilina súbor právnych noriem - preložené Magdeburské právo?
7. Prečo hrad Korlátka začal od 17. stor. postupne chátrať?
8. Ako často si museli remeselníci, najčastejšie kováči, vymiesiť komín?
9. Ktorý gróf spomína vo svojom diele smrť ostrihonského primasa Alexandra Rudnaya?
10. Do ktorej župy patrilo mesto Humenné?

Kto alebo čo je na obrázku?

1.

2.

3.

4.

1619

BITKA O BRATISLAVU BATTLE OF BRATISLAVA

Sobota, 1. októbra, od 12:00, Sad Janka Kráľa v Bratislave

PROGRAM

10:00 Historický tábor a remeslá; 13:00 Dobový sprievod v Starom meste
14:00 Manévry regimentov; 16:00 Rekonštrukcia historickej bitky o Bratislavu z roku 1619

Organizátor

SHS Bandertum

Spoluorganizátor

BRATISLAVSKÝ
OKRÁŠĽOVACÍ
SPOLOK

Partneri

Z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia

Mediálni partneri

Pravda

